

VÁRHEGYI ISTVÁN

A KÖNYV ÉS AZ OLVASÁS HELYE A MAROS MEGYEI FALU SZELLEMI ÉLETÉBEN

Útban az olvasó felé

Ha eltekintünk a sajtóban megjelent „falukutató” riportoktól, híradásoktól, ankétoktól és néhány „ad hoc” szociográfiai írástól, szociológiánk még nem tud felmutatni tudományosan megalapozott munkát a mai erdélyi falu teljesen megváltozott társadalmi és szellemi életéről. Még kevésbé olyan tanulmányokat, összegezéseket, elemzéseket, amelyek a mai falu művelődésében fontos tényezőként ható irodalom helyét vizsgálják. Pedig irodalmi életünk gazdagsága, a sokezeres példányszámú könyvek megjelenése olyan pozitív tényező nemzeti kultúránknak, amelynek nemcsak tartalmi értékelését vagyunk hivatottak elvégezni, hanem az olvasóközönség különböző rétegeibe való behatolásának módjait, intenzitását is.

A könyvtermelés és értékesítés pólusain kialakult helyzetről időnként még szó esik sajtónkban. De mi történik az irodalmi élet számára éppen olyan fontos olvasás, befogadás terén? Hogyan épül be általában az irodalom – és közelebbről az élő, a kortárs irodalom – az egyes olvasórétegekbe, esetünkben a változó falu világába? Milyen szellemi és lelki élményt jelent ott? Hogyan kapcsolódik a falu szellemi átalakulását befolyásoló többi tényezőkhöz? S végül: hogyan ítéli meg a mai falusi ember az irodalmat és annak művelőjét, az író?

Íróink java része bizonyára maga is foglalkozik ilyen kérdésekkel és választ is keres – olykor, legalábbis a maga vonatkozásában talál is – rájuk. Ez a válasz azonban szükségszerűen szubjektív. Csakhogy az írói szubjektivitás, ami nélkül az író nem lenne az, ami, inkább akadály és nem segítő az objektív irodalomszociológiai tényekkel való szembeállításban.

Az író természetszerűen keresi a találkozást az élettel, s ennek rendjén magával az olvasóval is, és ilyen találkozókban nincs is hiány. De vajon elkészítette-e már valaki ezeknek a találkozóknak a mérlegét szellemi hatékonyságuk szempontjából? Vajon nem az-e a helyzet, hogy ezek a „beütemezett” találkozók épp rendezvény voltak szabvány jelleménél fogva – idő- és térbeli korlátaik, alkalmakhoz kötött „akció jellegük” miatt – nyújtanak félrevezető (sokszor a valóságosnál szebb, de nagyon sokszor annál lehangolóbb) képet az író és falusi olvasója tényleges, bensőséges találkozásáról?

Itt következő tanulmányunkban e találkozás mélyébe próbálunk bepillantani az objektív irodalomszociológia eszközeivel.

A falu és az irodalom

Az irodalmi alkotás mint művészi gyakorlatban kifejtett sajátos társadalmi cselekvés és magatartás, szerves és elidegeníthetetlen része az adott társadalmi viszonyokra épülő nemzeti (nemzetiségi) kultúrának.

Ez egyik alapgondolata ennek a tanulmánynak is, amely a falusi társadalom és az irodalom kapcsolatát vizsgálja. E kapcsolat reális társadalmi meghatározottsága nélkül az irodalmi alkotás a társadalmi élettől elszigetelt, autonóm területe maradna művelődési életünknek.

A romániai magyar nemzetiséget mintegy felerészben a falu társadalma képviseli, s ez az általunk vizsgált Maros megye esetében is érvényes. A megye lakosságának 64%-a él falun, nem egészen 400 000 személy. Ennek a népességnek azonban csupán 1/4-e dolgozik ténylegesen a mezőgazdaságban, s ez a népesség a pártprogramok előirányzatainak alapján számolva az évszázad végére jelentős mértékben csökken, miközben a megye lakossága – figyelembe véve az átlagos népszaporulatot – minden bizonnyal eléri a 700 000 főt. Az az átalakulás tehát, amelynek már ma is tanúi vagyunk, s amelynek során jelentős mértékben átalakult a hagyományos falu gazdasági-társadalmi szerkezete, tovább folytatódik, és még intenzívebbé válik. Nem lényegtelen kérdés tehát, hogy ebben az átalakulásban milyen jelenségek és milyen tendenciák mutatkoznak a falu és az irodalom viszonyában.

Felmérésünk során a vizsgált népesség társadalmi-foglalkozási összetételét úgy alakítottuk ki, hogy híven tükrözze Maros megye demográfiai, szociális, gazdasági és etnikai valóságát. A munka során Maros megye községeinek 80%-át, falvainak több mint felét sikerült feltérképeznünk. Összesen 1267 személy adatait dolgoztuk fel, különös tekintettel az irodalom társadalmi dimenzióira. Emellett részletes adatgyűjtést végeztünk a tömegkommunikációs eszközöknek a szabad időre, az olvasó érdeklődésére és ízlésvilágára vonatkozó hatásairól. Másik lényeges szempont a falu gyors és nagyméretű társadalmi átrétegződése, mozgékonyága és az ebből származó következmények vizsgálata az irodalomhoz való viszony területén. Kutatásaink fontos területe az aktív mezőgazdasági dolgozók kulturális szintjének minősítése, ezen belül az irodalmi műveltség, az olvasás, az olvasói élmény- és ízlésvilág megismerése. Ami a mezőgazdaságban dolgozók helyzetével kapcsolatos felmérést illeti, az ismert demográfiai-gazdasági jelenségek mellett különösképpen e réteg iskolai végzettségével, általános műveltségének kérdésével foglalkoztunk – alaptémánkkal szoros összefüggésben.

A vizsgált jelenségkomplexumra összességében egy bizonyos „dualizmus” jellemző: egyrészt a városi életmód, az anyagi és civilizációelemek gyors átvételével létrejött *falusi urbanizálódás*, másrészt az életmód és a művelődés egyes elemeiben a *hagyományos paraszti forma* megőrződése. Ezzel magyarázható, hogy olykor egészen különböző, sőt egymásnak ellentmondó jelenségek egymás mellett élésének jelenségével találkozhatunk: a gondolkodásmód és ízlés terén szívósan továbbélő archaikus paraszti kultúraelemekkel s a városias kultúra intenzív betörésével. Ilyen körülmények között természetes, hogy a falusi társadalom olvasáskultúrájában, irodalmi műveltségében is erőteljesen érződik az akkulturáció és az ezzel járó anómia. És ez nemcsak a falu ösztársadalmára, hanem egyes rétegek, csoportok, családok és azokon belül nemzedékek ízlés- és érzésvilágára jellemző. Ezért volt hasznos kutatásaink során a különböző korcsoportok ízlésvizsgálata is, amely erről az oldalról is feltárta az átalakulás folyamatát, a két életmód és a két kultúra közötti átmenet megannyi jelenségét.

A társadalmi képlet megváltozása

Abból a munkahipotézisből kell kiindulnunk, hogy a könyv és olvasás egymástól elválaszthatatlan szerves kapcsolatát bárminemű szociológiai kutatás sem szűkítheti le csupán térbeli, közigazgatási egységekre. A falu mint elsősorban földrajzi-gazdasági és települési egység nem szakítható el a társadalom egészétől. Nem különálló világ. Mozgástörvényei az egész társadalom létét, fejlődési irányát fejezik ki. Nincs tehát külön városi és külön falusi társadalom, mindkét jelenség egy és ugyanazon társadalom egységes szerkezetében foglal helyet, csupán azzal a különbséggel, hogy a térbeli polarizálódás „falu–város” (kölcsonösszefüggésein, egymást kiegészítő és egymásrautaltsági helyzetén kívül) fejlődési fokozatot is kifejez. A fejlődési fokozattól függően pedig *különböző értékrendszerek* szabják meg az egyének és csoportok *életmódját, kulturális magatartását*. Munkahipotézisünk tehát csakis a társadalmi valóság talaján létrejött és érvényben levő differenciáltság, társadalmi tagozódás tényének figyelembevétele alapján állíthat fel olyan vizsgálatitípust, mint a *falusi olvasó*. Az olvasót általában a tudatosság, rendszeresség és a választás képessége jellemzi. Erre az olvasóra „épít” az író műve megírásakor, és erre az olvasóra számít a kritika is a mű sikerének vagy sikertelenségének elbírálásában. Ez az a társadalmi háttér, amelynek révén az irodalmi tényből *társadalmi tény* lesz. Ha most az olvasót a társadalmi helyzete, műveltségi foka által meghatározott helyzetben vizsgáljuk, szükségszerűen fel kell ismernünk azt a döntő kapcsolatot, amely közte és az általa elfogadott és gyakorolt értékrendszer közt fennáll. Így jutunk el a különböző társadalmi és kulturális fejlettségi szinten kialakult és uralkodó értékrendszerek vizsgálatához és ennek kapcsán a mai falu társadalmi életében érvényes értékrendszerhez.

A mai falu társadalmi és kulturális fejlettségi foka tehát szükségessé teszi a helyzetének megfelelő sajátossági szempontok figyelembevételét. Az eszményi típus hiányában módszeresen el kell tehát határolnunk a kutatásunk tárgyát képező falusi társadalmat és azon belül a falura érvényes értékrendszer vizsgálatát. Mert arra a kérdésre, hogy mit ér a könyv, mit ér az olvasás falun, csakis egy adott értékrendszer alapján válaszolhatunk. De mi a falu mai értékrendszere? Van-e egyáltalán valamelyest kialakult új értékrendszere? És ha igen, melyek ennek az értékvilágnak társadalmi meghatározó és alapvető ismérvei? A falusi kultúra, szellemi igény és esztétikai ízlésvilág mai helyzete híven tükrözi a mai faluban történt és történő mélyreható átalakulást. Minden dogmatikus és apologetikus fogantatású megközelítés színes képet rajzol a mai falu és város közti különbség eltűnéséről és egy egységes, homogenizált társadalmi alakzat létrejöttéről. Egyelőre azonban még semmi sincs távolabb a mai falu valóságától, mint a homogenizálódás. Azok az alapvető gazdasági és társadalmi változások, amelyek az utóbbi három évtizedben végbementek, a legdinamikusabb faluszerkezetet hozták létre, melyet a falu évezredek történelme folytán valaha is átélt. Talán a faluközösségi rendszer felbomlása és az új hűbéri társadalom szerkezetébe való kényszerű átalakulás volt még ilyen arányú fordulat az életében. A falu tulajdonviszonyainak és termelési viszonyainak gyökeres

megváltozása, a szövetkezeti mezőgazdaság létrejötte és az iparosodás hozta létre azt a rendkívüli *heterogén társadalmi szerkezetet, amelyre a mai falu kultúrája, szellemi világa ráépül.* Minden kultúrszociológiai kutatás meddő kísérlet marad csupán, ha a falu szellemi életének igazi megismerésére, valóság helyzetének feltárására nem veszi figyelembe ezt az alapvető tény.

„Hova lettek az olvasók?” – kérdi az egyik figyelemreméltó elemzés szerzője, aki a könyvtárügy, a falusi könyvolvasás kérdéseit veti fel a bihari falvakban folytatott ankét ürügyén. A cikkíró, miután rámutat arra, hogy az idézett bihari ankét szerint Tenkén, Cséffán, Bátorban, Széplakon, Székelyhídon, Barátkán és még nagyon sok helységben a könyvtárhasználók, tehát prezumptív olvasók száma a községek lélekszámához viszonyítva „két-három százaléknál ingadozik”, így zárja le elemzését: „...az ankét hatásosabb-eredményesebb volna, ha a hagyományos lehetőségek felsorolása helyett (inkább előtte!) *mélyebbre szánt az olvasók lemorzsolódása okainak a kiderítésében.*”¹ A falu kulturális és szellemi életében ily döntő jelentőségű kérdésfeltevés méltán jogosult. Jelen tanulmányunk keretében igyekszünk is választ adni a feltett kérdésre és egyben felhívásra: mélyebbre szántani „az olvasók lemorzsolódása okainak a kiderítésében”. De mielőtt a szükséges módszertani „mélyszántás-hoz kezdenénk, felhívjuk a figyelmet arra, hogy az, ami Bihar megyében az ankét során érintett falvakra vonatkozik, nem kisebb mértékben érvényes Maros megye falvaira is. Erre vonatkozólag két adatot közlünk: az 1968-ban és 1975-ben bejegyzett könyvtári olvasók számát. Maros megye falusi könyvtáraiban 1968-ban 94 482 olvasó szerepelt, 1975-ben pedig 43 471. Tehát mindössze *hét év alatt több mint féle-re csökkent a falusi könyvtárakban nyilvántartott olvasók száma.* Ezt a tényt csupán előrebocsátjuk, hiszen a felmérés adatainak bemutatására a következőkben részletesen kitérünk majd. Arra a kérdésre, hogy hova lettek az olvasók, tehát nem lehet csak egy ankét alapján válaszolni. Nem az ankét, hanem a falu társadalmi valósága az, amiből a választ megkaphatjuk. Ez a társadalmi valóság pedig így kényszerít a kérdésfeltevés módosítására: „*Hová lettek a falusiak?*” A választ már előttünk megadták az erre vonatkozó demográfiai, munkaerőstatisztikai felmérések: A falu legértékesebb társadalmi rétegét képező fiatalság elhagyta a falut. Ez pedig három tekintetben érezteti hatását: a) *biológiailag* a legtermékenyebb, legszaporodóképesebb elem; b) *gazdaságilag* a legerősebb, legfrissebb munkaerő; c) *kulturálisan* a leginkább iskolázott és szakmailag legjobban képzett társadalmi réteg távozását jelenti. A falu társadalmi összetételében beállott példátlan arányú változás, a falu elöregedése és lakosságának számbeli csökkenése az a társadalmi tény, amely választ adhat a falusi könyvtárak olvasóinak alakulására. A másik tény, amelyet figyelembe kell vennünk az olvasók számának csökkenésével kapcsolatban az, hogy a falusi fiatalság eltávovozása csak részben ad minderre magyarázatot. Ugyanis a falusi munkaerő jelentős része csak ideiglenesen, helyesebben csak időszakosan kapcsolódik a városhoz. A város befogadja a munkaerőt faluról, de nem fogadja be mint polgárt, mint városi lakost, vagy csak olyan mérték-

¹ Művelődés, XXIX. 3. sz. 38. lap. Kiemelés tőlem – V. I.

ben, ahogyan a zárt városok népesedési statisztikája, illetve lakásfejlesztési terve azt megengedi. Így jött létre a mai falu életében az a paradoxális tömegkép, amelyet a „városi munkával és a falusi életmóddal” fejezünk ki. A városi munka és a falusi életmód pedig, legalábbis a fejlődés jelenlegi szintjén, ellentmondásos tények. A falusi életmódban a döntő tényező a *hagyományos érték- és normarendszerhez való alkalmazkodás*. A városi munka és városi életmód (egyreségek) pedig alapvetően más értékrendszert hoztak létre a falusi ifjúság életében. A gyűjtés, a vagyonszerzés, a hosszútávú élettervek megvalósítása, mely sajátja az egykori falunak és az idős falusi nemzedéknek, már nem jellemző a mai fiatal falusi nemzedékre. A mai falusi fiatalság, mely csak kényszerűségből, *ideiglenesen lakik még falun*, homlokegyenest ellenkező kulturális magatartást képvisel, mint az öregek. Ennek az új nemzedéknek életformája: a nyolc órát ledolgozni; a szabad időt városon szórakozással eltölteni; hazamenni aludni és esetleg pihenni. A falu kulturális életében tehát a minden tekintetben oly szükséges iskolázott, művelődésre, olvasásra, kulturális-szellemi tevékenységre leginkább hivatott nemzedék, éppen a fenti okok miatt, nem vesz részt. A falusi művelődési otthon és az ahhoz kapcsolódó könyvtár a falusi fiatalság foglalkozási-munkahelyi és szórakozásbeli igényeihez mérten túlhaladottá lett, legalábbis ebben a mai formájában. A falusi fiatalság ugyanis munkája, ipari tevékenysége, intellektusának racionalitása, ízlésvilágának modernsége (kvázi-modernsége) miatt is más igényekkel lép fel, mint amit a falu hagyományos értékrendszerére épülő művelődési intézmények adni képesek. Az új falusi nemzedék félig tudatosan, félig ösztönösen egy új életforma és kulturális magatartás tudatosan választott útjára lépett.

Ennek a társadalmi rétegnek kulturális és azon belül olvasó- és könyv kultúrája nem képezi kutatásunk tárgyát; minket elsősorban a falun élő aktív mezőgazdasági dolgozók irodalmi műveltsége, a könyvhöz való viszonya érdekel. Mégis ki kell térnünk a fiatal nemzedék kérdéseire, mert enélkül nem érthetjük meg a mai falut alkotó – számmunkra célul kitűzött – társadalmi rétegek magatartását sem.

A könyvigény és anyagi helyzet

A falu kulturális élete elválaszthatatlan az *életmód városiasodásától*. Az idősebb falusi nemzedék életszükségletei és igényei a fiatal nemzedéknek a családon belüli jelenlétéhez kapcsolódnak. Az idősebb nemzedékek, a szülők, ha városias formában megújítják életüket – átépített vagy új ház, modern lakberendezés –, tekintettel vannak a gyermekeik iskolázottságából és foglalkozási szintjéből következő igények kielégítésére is. Az *anyagi életmód változásai azonban nem járnak szükségképpen együtt a kulturális-szellemi igények növekedésével*. A *falusi család kulturális-szellemi igényének egyik legjobb fokmérője a könyv iránti igény*. Hogyan is fest ez Maros megye 91 községében 415 506 személyre vonatkozó könyvvásárlási adatok tükrében. (Az adatokat összevontan, 13 körzetre csoportosítva és 1 főre jutó értékben számítottuk ki.)

A szövetkezeti községi központ neve	1973	1974	1975	1976
	Lej			
Bonyha	6,5	6,54	5,20	5,38
Radnót	4,90	4,32	5,87	5,04
Marosludas	15,50	15,23	17,31	14,-
Nyárádszereda	6,80	8,05	8,87	7,50
Marosvásárhely	5,96	9,63	8,86	6,43
Szászrégen	3,34	4,33	5,33	4,30
Mezőrűcs	3,23	4,57	4,33	4,14
Segesvár	3,94	2,69	2,48	1,79
Nagysármás	5,06	3,81	4,49	3,97
Erdőszentgyörgy	10,01	11,35	12,32	9,32
Szováta	16,96	23,80	24,55	16,47
Dicsőszentmárton	7,86	5,67	5,86	5,50

Pontosabb helyzetfelmérésre ad lehetőséget, ha abszolút számokban fejezzük ki a 91 község lakóinak könyvvásárlási magatartását.²

	1973	1974	1975	1976
Az eladott könyvek értéke	3 434 000	3 586 000	3 727 000	4 100 000
Egy főre jutó könyveladás értéke	8,21	8,64	8,97	9,87

Tehát az 1973–1976 közti időszakban Maros megye falusi lakosságának könyvvásárlása – a falusi szövetkezeti boltok szintjén mérve – egy főre eső átlag értékben kifejezve 8,92, kikerekítve kb. 9 lejt tesz ki.

Ez tehát az anyagi befektetés súlya a legkifejezőbb kultúracikk, a könyv beszerzése terén a falu életében. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a mai falusi család költségvetésében nem jutna nagyobb összeg kulturális-művelődési célokra. Egyáltalán nem. De kétségtelen, hogy a falusi ember anyagi helyzete és kulturális szükséglete közt még igen nagy szakadék tátong.

A falusi család termelő funkciójának fokozatos átalakulása, tagjainak az ipari és más nem mezőgazdasági tevékenységben való közvetlen részvétele, a háztáji gazdaság kihasználása mellett, kétségtelen, hogy bizonyos fokú felhalmozás lehetőségét és a kvázi polgárisodást hordozza magában. A falusi ember nem sajnál súlyos tízezreket kiadni vaskerítésre, a ház oldalán végigfutó esőcsatorna cikornyás kiképzésére, a ház külső falának színes mozaikkal, csempével, festéssel való díszítésére vagy a lakásbelső ékeesebbé tételére, ahol már agyoncicomázó szándék érvényesül a belső festésben, berendezésben, nipppek hal-

² E táblázat adatainak átlagos értékétől három körzet: Marosludas, Erdőszentgyörgy és Szováta központokhoz tartozó szövetkezeti vásárlók egy főre jutó könyvvásárlásának átlagos értéke eltérő. Ennek magyarázata nem a nagyobb mértékű könyveladás, hanem a falusi egységek (szövetkezeti boltok), valamint az itt tevékenykedő üzletek forgalmi adatainak összevonása. Technikai okok miatt ugyanis nem tudtuk ezekben a körzetekben elválasztani a városi és a falusi szövetkezeti boltok forgalmát.

mazában, művirágok és giccek, vásári falidíszek és olajnyomatok ízléstelen halmozásában. Költekező diszponibilitás és gavalléros magatartás mutatkozik meg a tömeges, néha több száz főnyi vendégsereget összehozó lakodalmak, névnapok, multságok alkalmával. Ez azonban annál kirívóbbá teszi az igazi kulturális szükségletek háttérbeszorulását.

A két tényező (az anyagi helyzet pozitív alakulása és a kulturális igény primitív szintje) még érdekesebb összehasonlításra ad lehetőséget, ha megnézzük, mennyit költenek falun például szeszesitalra és mennyit költenek könyvre. Csupán az utóbbi három év 91 Maros megyei községének adatait hasonlítsuk össze tisztán a tény és nem az értékítélet megalkotása céljából.

	1973	1974	1975
Szeszesital-eladás értéke	154 483 000	158 957 000	186 468 000 lej
Könyveladás értéke	3 434 000	4 586 000	3 727 000 lej
Egy főre jutó italeladás értéke	372,25	383,03	449,32 lej
Egy főre jutó könyveladás értéke	8,21	8,64	8,97 lej

A fenti adatok összehasonlításából és elemzéséből származó következtetések levonása nélkül is világos, hogy fenti megállapításunk, mely szerint *nem a falusi családok anyagi helyzetével magyarázható a kulturális igény alacsony szintje*, megfelel a valóságnak. A konkrét helyzet megismerése konkrét elemzést követel. A számok pedig a valóság szigorú és kérlelhetetlen tényeit tükrözik minden szépítés és félremagyarázás lehetősége nélkül. A falu kettős arculatának: anyagi és szellemi mivoltának ellentmondásos jellege súlyos társadalmi, erkölcsi konfliktusokat is hordoz magában. A mai falunak van miből élnie, de még nem tanulta meg azt, hogy „miért” és „hogyan” éljen.

Igen fontos tényező a falu kulturális lemaradásában egy már említett jelenség, a legmozgékonyabb, a tanulás, olvasás és kulturális igények terén legfogékonyabb réteg, az ifjú nemzedék eltávozása. Akik maradtak, döntő többségükben az idősebb korosztályt képviselik. Ezek iskolai végzettsége, általános műveltsége oly alacsony szinten mozog, hogy nem jelenthet serkentő erőt, és ezért a falu kulturális ellátottsága csak sokkal lassabban növekszik. (A fenti megállapítást húzza alá az az érdekes és rendkívül biztató jelenség, hogy viszont Maros megye városaiban, főképpen Marosvásárhelyen az utóbbi időben szokatlan ütemben megnövekedett a könyvtári olvasók száma. Különösen az új negyedek lakói részéről érezhető a könyv iránti fokozott kereslet.)

A helyzetkép persze árnyaltabb lenne, ha összehasonlításul módunkban állna felmérni egyrészt *a faluról városba költözött fiatal családok kulturális magatartását*, különös tekintettel könyv- és olvasás-igényükre, és az így nyert adatokat összehasonlítani a falun maradt, falun élő és dolgozó hasonló korcsoportok magatartásával; másrészt pedig ha ezt a réteget a városi törzslakossággal összehasonlítva, válaszolni tudnánk arra a kérdésre, hogy vajon a város életébe integrálódik-e, vagy pedig egy átmeneti szubkultúrát képvisel az új városiak tömege? Erre azonban – s általa kérdésünk teljes értékű megválaszolására – csakis jól kidolgozott összehasonlító jellegű művelődésszocio-

lógiai felmérések, irodalom- és ízlésszociológiai vizsgálatok sora nyújtana alapot.

Munkahipotézisünk első szakasza tehát, amikor a falusi családok anyagi helyzetével hoztuk kapcsolatba a kulturális igényszint alakulását, nem világította meg a fenti kérdést.

Következő lépésünk nem a falusi család anyagi helyzete, hanem *a munkamegosztásban elfoglalt hely*, az ezzel kapcsolatos általános és szakmai műveltség szemszögéből fogja megközelíteni ugyanazt a kérdést.

Könyvigény és társadalmi meghatározottság

A mai modern mezőgazdasági igények a hagyományos paraszti munkától eltérő, új munkamegosztást hoztak létre. A falu aktív mezőgazdasági munkaereje különböző foglalkozási körökben tevékenykedik, és ez különböző szintű szakmai ismereteket és hozzáértést jelentő hierarchikus viszonyokat hoz létre. A falusi munkamegosztásnak azonban e differenciált képlet ellenére is van egy közös jellemzője a hagyományos paraszti munkával ellentétben. Nevezetesen az, hogy ma falun is kialakult a fizikai és szellemi munkások, a végrehajtók és, irányítók két alapvető kategóriája. A műveltségigény feltehetően együtt nő a minőségileg nagyobb hozzáértést, racionalitást követelő munkatevékenységgel és ennek megfelelő javadalmazással. Ebből a szemszögből próbáljuk most megközelíteni az anyagi életmód és a kulturális életvitelhez szükséges eszközök – elsősorban a könyv – közötti kapcsolatot a családi háztartások szintjén.

(1267 család)

Anyagi és kulturális javak a családban	Mtsz-dolgozó	Állami gazdasági dolgozó	Mezőgépész	Mtsz-brigádos, mtsz-elnök
Saját ház	97,6	92,9	89,1	92,3
Hűtőszekrény, mosógép, porszívó, varrógép	38,1	42,3	51,2	54,5
Kerékpár, motorkerékpár	45,3	39,1	49,6	27,2
Autó	0,9	1,1	2,3	1,6
Rádió, tévé, lemezjátszó	48,1	51,3	61,2	59,1
Házi könyvtár (5–10 könyv)	16,3	27,1	38,1	29,9
Házi könyvtár (10–20 könyv)	8,1	11,2	21,6	18,1
1 főre jutó jövedelem	500	610	705	640 lej
1976-ban vásárolt könyv értéke	12	16	26	14 lej

Már e táblázat adatai is jelzik, hogy a mezőgazdaság különböző szektoraiban foglalkoztatott személyek munkahelyüktől és beosztásuktól, valamint az ennek megfelelő tevékenységi szinttől függően eléggé különbözőképpen viszonyulnak a könyvhöz; ez a házi könyvtárak jelenléte, illetve az egy főre eső átlagjövedelem és a könyvre költött összeg közti összefüggésből is kitűnik.

A tömegkommunikációs eszközök (sajtó, rádió, televízió) jelenléte a családban már önmagában is jelzi egy bizonyos szintű kulturális élet kialakulásának lehetőségét. A kulturális felemelkedés nyújtotta lehető-

ségekkel való élés azonban nem jelentkezik egyforma erővel a falusi családokban. Az olvasáshoz és a tömegkommunikációs eszközökhöz való aktív viszonyulást ugyanis igen érzékenyen befolyásolja a dolgozónak a munkamegosztásban elfoglalt helye.

Az olvasás és a tömegkommunikációs eszközökhöz való aktív viszonyulás jelenségét mutatja a következő (100 személy adatait feldolgozó) táblázat:

	Könyvet olvas		Otthonában van		
	rendsze- sen	alkalom- szerűen	Sajtó	Tévé	Rádió
Mtsz-dolgozó	8	3	49	27	36
Állami gazdasági szakmunkás	14	4	52	41	48
Mezőgazdasági gépész	11	5	61	59	61
Falun élő, de városban dolgozó szakmunkás	13	4	68	71	59
Agrárszakember	95	5	100	98	91
Mtsz-nyugdíjas	14	9	51	28	37
Mtsz-dolgozó, háztartásbeli	7	2	14	42	37

A fenti adatok már valamivel közelebb hoznak ahhoz a kérdéshez, hogy mi határozza meg a kulturális lehetőségekkel való élés és azon belül az aktív olvasás jelenségét. Mint látható, a falu foglalkozási szerkezetén belül lényeges eltérések vannak attól függően, hogy milyen általános műveltséget és szakismeretet kíván valamely mezőgazdasági dolgozó (illetve a falun élő, de nem mezőgazdaságban alkalmazott) ipari szakmunkája. A rádióhallgatás, tévé-nézés, az újság- és könyvolvasás adatai alapján a következő *intenzitási sorrendet* állapíthatjuk meg a kulturális tevékenységek gyakoriság-mutatói alapján.

Agrárszakember (magas szakmai képzés és főiskolai végzettség, illetve technikum)	0,384
Falun élő, de városban dolgozó ipari munkás (általános iskola + szakiskola)	0,215
Mezőgazdasági gépállomások szakmunkásai (általános iskola + szakiskola)	0,197
Állami mezőgazdaságok szakképesített dolgozói (elemi iskola + szaktanfolyam)	0,159
Mtsz-nyugdíjas parasztok (átlag 4–6 elemivel)	0,139
Mtsz-ben dolgozó férfiak (korcsoporttól függően 4 – 5 elemi iskolai végzettséggel)	0,123
Mtsz-ben dolgozó nők (háztartásbeliek, korcsoporttól függően 3–4, illetve 5–7 osztályos elemi iskolai végzettséggel)	0,102

A kulturális javakkal való élés intenzitásának tehát mély társadalmi meghatározottsága van. Döntő erővel érvényesülnek itt a *foglalkozás*, a *szakképzés*, az *iskolai végzettség*, a *nem* és az *életkor* tényezői. A fenti sorrend első helyén a legmagasabb iskolai és szakmai műveltségű agrárszakemberek állnak. Az ő kulturális igényeik a legmagasabbak. Legutolsó helyen állnak az mtsz-ben dolgozó háztartásbeli nők, illetve az idős korosztályhoz tartozó, alacsony iskolai végzettségű férfiak. (Máskülönben e réteg jelentős része éppen az alacsony iskolai végzettség, valamint az előrehaladott kor miatt maradt falun, a mezőgazdaságban, hiszen már eleve kilátástalan az iparban való alkalmazása. Az ipari munkaerő-toborzás korhatárhoz és iskolai végzettséghez kötött igénye tehát erőteljes kontraszelekciót eredményezett falun.) Rendkívül biztató jelenség azonban a mezőgazdaság leghaladóbb, legforradalombb

részét képező gépesítési szakemberek viszonylag jó kulturális és olvasói magatartása, mely közvetlenül az iparban foglalkoztatott falusi réteg után következik.

A nemek közti szociális és kulturális egyenlőség, illetve egyenlőtlenség kérdése a legélesebben a termelészövetkezetben dolgozó nők helyzetében látható. Az mtsz-ben végzett munka, a háztartási kötelezettségek, valamint a család háztáji gazdaságában rájuk váró feladatok elvégzése miatt ez a falusi társadalom legmegterheltebb rétege. A falusi nő szabadidő-válsága állandó. Neki kell átvennie a kétlaki életmódot folytató férfi (a családfő) helyét, rá hárul az mtsz-ben teljesítendő normák, a háztáji gazdaság, a családi háztartás, gyermeknevelés és -gondozás sokszoros terhe. Helyzetének, a túlterhelés szociális és kulturális következményeinek valóság-hű feltárása a családszociológia és a falu szellemi életét vizsgáló művelődésszociológia legsürgősebb feladatai közé tartozik.

Az olvasás idő-koordinátái

Eddigi fejtegetéseink a könyv és az olvasás főképpen társadalmi meghatározottságát, ösztársadalmi helyzetét illetik. Most, miután a falu általános társadalmi és kulturális helyzetére vonatkozólag elégséges ismereti alappal rendelkezünk, sor kerülhet a legfontosabb tényező: az olvasó ember megismerésére.

A felmérésünk alapját képező olvasóréteg demográfiai-társadalmi jellemzői általában megegyeznek a falu aktív mezőgazdasági népességének kor-, nem- és foglalkozásbeli szerkezetével. A vizsgált csoportban 68% a nők és 32% a férfiak aránya. Életkori megoszlás szerint a 20–25 évesek aránya a legkisebb (alig 18%); a 26–35 között 22%, a 36–55 év között 30%; az 56–65 év között, illetve 65 éven felüliek 30%. A nemek közti eltérés korcsoportok szerint változik. A mintafelvétel foglalkozási összetétele így alakult:

Földműves (növénytermesztő), állatgondozó mtsz-tag	48%
Mezőgépezés-traktorvezető	22%
Állami gazdaságban dolgozó földműves, állattenyésztő	11%
Kertészeti-szőlészeti munkások	9%
Mtsz-brigádos és mtsz-elnök	5%
Mezőgazdaságban dolgozó technikus, középfokú személyzet	3%
Agronómus, állatorvos, felsőfokú végzettségű agrárszakemberek	2%

A foglalkozási szerkezet nagyjából tükrözi a mai falu aktív mezőgazdasági lakosságának megoszlását. Az iskolai végzettség csoportok szerinti bemutatását itt mellőzzük, erre már utaltunk az előző fejezetben, amikor rámutattunk a kulturális igény és szükségletkielégítés intenzitási sorrendjére. Bármennyire is jelentős szerepe van az iskolai végzettségnek az olvasói magatartás és főképpen a tudatos könyvolvasás és ízlés kialakulása szempontjából, hangsúlyozzuk, hogy minket *ez a tényező inkább a társadalmi helyzet, életmód és kultúraigény kapcsolatában érdekel.*

A legérdekesebb és egyben a legjelentősebb az olvasás, az olvasói kultúra és ízlés kialakulására azonban a *szabad idő*, illetve a *falusi dolgozók hétköznapi és vasárnapi időbeosztása.*

A hétköznapi időbeosztást egyheti időmérleg elemzése alapján vizsgáltuk, illetve ismételt és összehasonlító mérleget (tavaszi, nyári, őszi és téli mezőgazdasági idénymunkák) készítettünk. A munkaigényes évszaknak megfelelően az alvás ideje 6–7 óra. Aktív szabadidő-tevékenység általában az összes foglalkozási kategóriákat számítva nincs. Lényegesen módosul az időbeosztás és szabad idő vasárnap.

Az 1976-os év egyik októberi vasárnapját 100 mezőgazdasági dolgozó a következő tevékenységgel (vagy tevékenységekkel) töltötte:

Televíziónézés	76
Alvás, pihenés	65
Háztáji munka	38
Büfé (kocsma)	34
Újságolvasás	27
Rádióhallgatás	18
Futball-mérkőzés	18
Városon levő rokon, barát látogatása	14
Barátok, vendégség	14
Szomszédi segítség (kaláka)	11
Kártya	9
Templom	8
Kultúrotthon	5
Olvasás	5
Mozi	3

A fenti időbeosztás természetesen nagymértékben módosul attól függően, hogy milyen foglalkozási és korcsoportba tartozik az illető személy. A fiatalabb nemzedék tagjai inkább a modern tömegközlelési eszközöket veszik igénybe. Az idősebbek számára lényeges vasárnapi momentum marad a kocsma, a kártyajáték, a beszélgetés stb. A szabadidő-vizsgálatunk gyakorlati jelentősége a falusi olvasókkal való kapcsolat és foglalkozás időbeli lehetősége szempontjából vehető figyelembe. A falusi dolgozók általában a téli hónapokban, kora tavasszal és késő ősszel fordíthatnak több időt szórakozásra és művelődésre.

Az aktív mezőgazdasági olvasó-népesség aránya

A vizsgálatunk alapját képező több mint 1200 személyt Maros megye demográfiai, településföldrajzi és gazdasági helyzetének megfelelően – módszertani megfontolások, a könyvhöz való viszonyulás különböző szempontjai alapján – különböző zónákban (Marosvásárhely, Segesvár, Szászrégen, Szováta, Nyárádszereda, Marosludas, Sármás) vizsgáltuk. Egy ilyen lényeges szempont az intézményesített olvasás, falusi közkönyvtárak olvasó-tagságában való részvétel. Itt kell megjegyeznünk azt, hogy a sajtó szintjén végzett anketok, felmérések egyik alapvető fogyatékosága az, hogy nem közelednek módszeres kritikai eszközökkel a kapott adatokhoz. Így például csak úgy általában megállapítják, hogy a községben ennyi meg ennyi az olvasók száma, tehát a falu népe olvas, művelődik és így tovább. Ha minket konkrétan egy adott társadalmi csoport vagy réteg olvasói kultúrája érdekel, akkor csakis azokat a számadatokat vesszük figyelembe, amelyek vizsgáldásunk szempontjára

ból mérvadó. Ha a differenciált megközelítés és szelektív adatgyűjtés követelményét nem tartjuk be, úgy önmagunkat és a közönséget is félrevezető megállapításokra jutunk. Néhány példa felmérésünk tapasztalati anyagából erre vonatkozólag:

Nyárádmagyaróson az olvasók száma (a könyvtári tagság alapján) 1974-ben 1200, 1976 novemberében 213 személy volt.

Ebből a 213 könyvtári olvasóból³ 147 iskolai tanuló (őket nem vesszük figyelembe). A fennmaradó 66 személyből a háztartásbelieket, helyi értelmiségieket és idős nyugdíjasokat leszámítva, a könyvtári tagok között kb. 7–8 aktív mezőgazdasági dolgozót találunk.

Makfalván az olvasók száma 1974 decemberében 448, ebből iskolai tanuló 227, munkás 92, földműves 90!, tisztviselő 39. Az 1976. október 30-i felmérés szerint a község olvasóinak száma 117, ebből iskolai tanuló 90, tisztviselő 12, munkás 7, földműves 10! A falusi könyvtárak és könyvolvasók publicisztikai szintű megközelítése természetesen nem tart igényt a módszeres adatfeldolgozás szociológiai követelményeinek alkalmazására. A fenti két példa, Nyárádmagyarós és Makfalva esetében azonban világosan mutat rá arra a meggondolkoztató tényre, hogy a falu jelen és jövő sorsára döntő tényezőként ható felnőtt parasztlakosság csak milyen kis arányban van jelen a község könyvtárának életében. Itt megint vissza kell térnünk arra, hogy a kérdés nem az: „hol vannak az olvasók”, hanem hogy hol vannak a falusiak, illetve hova lettek a falusi fiatalok. Mi a magyarázata annak, hogy általában a falusi dolgozók és különösképpen a mezőgazdaság aktív, tevékeny részét képező mtsz- és állami gazdasági dolgozók számaránya állandóan és szinte már szimbolikussá csökkent. Mert miközben városi könyvtárakban a tagság állandó (sőt az 1976-os évben szokatlan arányú) emelkedését figyelhetjük meg, a falusi könyvtárak és olvasók helyzete egészen más tendenciát mutat.

Maros megye 91 községi könyvtárára vonatkozó évek (1966–1977) adatai alapján a következő helyzetet kapjuk:

Községi könyvtárak	1966	1970	1972	1974	1975	1976
kötetszáma	560 000	856 000	884 000	937 000	971 000	1 000 000 fölött
olvasói	85 000	92 000	87 000	58 000	43 000	40 000 körül ⁴

Ugyancsak meggondolkoztató az a kép, amely 17 Maros megyei község 387 magyar nemzetiségű falusi dolgozójának kulturális magatartását és azon belül a könyvhöz és az olvasáshoz való viszonyát felmérve tárul elénk (l. a táblázatot a 175. lapon):

A könyvhöz, a könyvtárhoz való viszony és az olvasás iránti magatartás a fenti adatok alapján csak úgy értékelhető, ha a kapott százalékos eredményeket összehasonlítjuk az egész Maros megyét érintő sta-

³ Ennyire csökkent az itteni olvasók száma két év alatt.

⁴ Az 1976-os évre vonatkozólag a könyvtári olvasók számát a részleges adatfeldolgozás alapján számítottuk ki, az állandóan csökkenő tendenciát véve alapul.

Helység neve	Könyvtári olvasó %	Nem könyvtártag, de olvas rendszeresen %	Rendszeresen olvas összesen %	Negatív viszony %
Mezőpanit	3,5	3,8	7,3	92,7
Karácsonyfalva	4,1	2,9	7,-	93,-
Dózsa György	5,3	4,1	9,4	90,6
Ákosfalva	4,1	6,2	10,3	89,7
Csíkfalva	5,1	3,9	9,-	91,-
Székelyhodos	4,9	4,2	9,1	90,9
Nyárádremete	6,1	5,8	11,9	88,1
Szováta	12,7	3,5	16,2	83,8
Nyárádmagyarós	1,1	1,9	3,-	97,-
Havad	3,1	1,4	4,5	95,5
Gyulakuta+Makfalva	5,1	4,9	10,-	90,-
Marosvécs	8,2	3,1	11,3	88,7
Gálfalva	5,9	3,4	9,3	90,7
Görgényszentimre	3,1	2,8	5,9	93,1
Gödemesterháza	1,1	0,9	2,-	98,-
Nyárádtő	3,9	1,8	5,7	94,3
Bátos	4,1	2,2	6,3	93,7 ¹

tisztikai adatokkal. Mint láttuk, 1976-ban 40 000 körül mozgott a könyvtári olvasók száma. Ennek a rétegnek nagy részét az iskolai tanulók képezik (80%), technikus, tisztviselő 8%, falun élő ipari munkás 2%. A falun élő és a *falu mezőgazdaságában tevékenykedő parasztság aránya 10%*. Konkrét számban kifejezve tehát 4000–4500 személyt tekinthetünk a mezőgazdasági munkaerőből könyvtárolvasónak. De tovább kell mennünk és meg kell néznünk, hogy mit jelent 40 000 falusi olvasó és ebből 4000–4500 mezőgazdasági dolgozó a megye falusi összlakosságához viszonyítva.

Maros megye lakossága 1975-ben mintegy 650 000 fő volt, ebből falun élő népesség 415 000 fő. A fent említett kb. 40 000 könyvtári olvasó ennek nem egészen 10%-át teszi ki. Ha azonban mélyebbre hatolunk a falu struktúrájába és csak az aktív mezőgazdasági népességet (amely 1976-ban a megyében 127 000 fő volt), illetve annak ténylegesen dolgozó részét (az mtsz-ek, állami gazdaságok és a mezőgazdasági gép- és traktorállomások aktív munkaerejét alkotó mintegy 87 000 főt) vesszük számítási alapul, az ebben a kategóriában kimutatott 4000–4500 olvasó részaránya mindössze 5,17%.

Ezek után összevethetjük a 17 községből kiemelt *mintafelvételi részre* (387 magyar nemzetiségű dolgozó) vonatkozó olvasói adatokat, és megállapíthatjuk, hogy a megye összmintafelvételét képező népességhez viszonyítva nincsenek lényeges eltérések. Egyes községekben (Nyárádremete, Marosvécs, Gyulakuta, Székelyhodos) az eredmények az át-

⁵ Átlag érték-számítást az összes fenti községekre vonatkozóan nem közlünk, hiszen a statisztikai átlagok egy ilyen kis csoportra vonatkoztatva csak igen durván és megközelítőleg adnák vissza a könyvtárolvasók, illetve az összes olvasók arányát.

lagnál jobbak, más helységeken (Gödemesterháza, Nyárádmagyarós és Makfalva) az átlaghoz viszonyítva sokkal gyengébb olvasó-százalékot kaptunk.

A felmérésünk szempontjából döntő kérdésre, nevezetesen arra, hogy az aktív mezőgazdasági népesség kultúrájában milyen helyet foglal el a könyv, a lehető legrészletesebb felmérés alapján adhattuk meg a választ. Talán nem árt ezeket a könyvtári olvasók alakulására vonatkozó eléggé száraz és rideg világú adatokat az évről évre februárban megrendezett falusi könyvhónapok kapcsán közölt ünnepi írásokkal összevetni s az azután következőkben figyelmünket a – bizony nem kevés – tennivalókra irányítani.

A falu irodalmi műveltségének forrásai

Milyen utakon jut el a könyv a mai falusi olvasóhoz, honnan, milyen forrásból merít az, aki lelki szomját könyvvel akarja oltani? A művelődés terén az anyanyelvű irodalmi műveltség ápolása és fejlesztése körül buzgólkodó feltétlenül szembetalálkozik a célhoz vezető utak és eszközök gyakorlati kérdéseivel. Ma falun négy alapvető forrás áll az irodalmi műveltségre vágó olvasó rendelkezésére: a) a községi könyvtár, b) a falusi könyvesbolt (illetve a falusi üzlet könyvrészlege), c) a családi (magán) könyvtár, d) a sajtó, a rádió, a televízió irodalmi műsora, valamint a színházak és mozik által bemutatott (irodalmi feldolgozásból származó) színjáték és film, a falusi művelődési otthonok színjátszó csoportjainak bemutatásában sorra kerülő műkedvelő előadás.

Az irodalmi műveltség e négy forrásának tájékán a ma oly divatos ökológiai vizsgálat módszerével élve, a következő vázlatos helyzetképet kaptuk:

1) Maros megye 91 községének könyvtárai már elhelyezésük, fizikai állapotuk szempontjából is tükrözik a könyv „társadalmi-kulturális státusát”. Általános törekvés, hogy mindenütt a községközpontban, tehát jól megközelíthető helyen, tágas, tiszta és jól fűthető helyiségben helyezték el a könyvtárat. Vannak községek (Nyárádmagyarós, Makfalva), amelyeknek könyvtári helyiségei bátran vetekedhetnek bármelyik városi könyvtárával. Vannak viszont községek (főleg a Mezőségen, vagy a Maros felső folyása mentén), ahol még igen sokat kell tenni azért, hogy illő hajlékot kapjon a könyv. A könyvtárak állományának vizsgálata nem tartozott feladataink közé, ebben a vonatkozásban mégis meg kell jegyeznünk, hogy ez is alapos *megújításra szorul*. A könyvek kétharmada nagyon régi kiadás, és ez meglátszik a könyvállomány fizikai állapotán is (legalább egynegyede kopott, elrongyolódott, agyonlapozott, egyszóval tönkrement könyv).

Szólnunk kell azonban a *könyvtári személyzetről*, amelynek igen fontos szerepe lehet az olvasási kedv felkeltésében és irányításában. 1974-ben Maros megyében is megszűntek a függetlenített községi könyvtárosi állások. A munkakört jelenleg – átmeneti megoldásnak tekinthetően – önkéntes és tiszteletdíj alapján honorált személyek látják el. A könyvtárosok kétharmada önkéntességre felkért pedagógus, aki havi csekély tiszteletdíjért legfeljebb a megyeszékhelyről küldött könyvcsomagok átvételét és leltározását, az olvasók statisztikájának elkészítését végzi el. Az önkéntes könyvtárosok egyharmada mtsz-könyvelő, pénz-

táros, raktárnok és más alacsony képzettségű, jószándékú, de könyvtárosi képzettség nélküli személy. Ezek egy része szintén elvégzi a falura küldött könyvek leltárba vételét és polcra is rakja a könyveket. Az olvasó-szervezés és -szolgálat aktív funkciói azonban mindkét kategóriánál egyre inkább háttérbe szorulnak. Sajnos olykor a legegységesebb könyvtárosi teendők is ellátatlanok: felméréseink során nem volt ritka az sem, hogy hónapokig heverték (polc híján a földön) a megyeközpontból leküldött kibontatlan könyvcsomagok. Ez a helyzet az elsődleges magyarázata annak, hogy miközben a könyvállomány az utóbbi 10 év alatt megkétszereződött, az olvasók száma az 1970-es tetőzés után több mint felére (43,5%) süllyedt.

2) A falusi szövetkezeti hálózat keretében létesült könyvesboltok, könyveladási részlegek már önmagukban is a falu kulturális felemelkedésének jelentős lehetőségei. Egyetlen kifogásolható tényező az, hogy a falusi szövetkezeti kereskedelemben a könyv maga is áru. Ez önmagában nem volna baj, hiszen a könyveladás a világon mindenütt a piaci kereslet és kínálat törvényei alapján alakul. A szövetkezeti áruforgalom szerkezetében azonban, ahol minden árunak hasznot hozó fajsúlya van, nem érvényesülhetnek a könyvpiac sajátos törvényei, s ez teszi a könyv helyzetét kritikussá. A könyv forgalmi fajsúlya és jelentéktelen pénzügyi nyereséget hozó volta miatt mint árucikk a közszükségleti, tartós fogyasztási javak, lakásberendezési, ruházati és luxuscikkek végtelen sorában számításba sem jöhet. A falusi boltkezelőknek a könyv inkább teher, mint bevételi forrás. Emiatt porosodik oly gyakran valahol az üzlet, a raktár mélyén, sokszor kibontatlanul és eladatlanul. Kellő hozzáértés nélkül nyilván nem lehet könyvforgalmat elvárni. Nem elhanyagolható tényező az sem, hogy az árukiosztás központi jellege a könyvellátásban is érvényesül, s a falusi könyvellátás rendelő-elosztó szervei sokszor nem veszik kellő módon figyelembe az illető vidék településszerkezeti, foglalkozási, etnikai, nyelvi sajátosságaiból eredő különféle igényeket és kívánalmakat. Így aztán, még ha a legjobb szándékkal és hozzáértéssel közeledne is a boltos a könyvek eladásához, ha azok nem felelnek meg a helyi lakosság igényének és keresletének, nem tudja őket eladni. (Emiatt sok városról falura vetődött értelmiségi meglepetten fedez fel értékes és jó könyveket, amelyekhez városban egyáltalán nem lehet hozzájutni.) Hogy hol állunk a könyveladás civilizált megszervezése és kulturális eszközökkel való alátámasztása terén, elég ha csupán annyit jegyünk meg, hogy egy Maros megyei község áruforgalmában átlag 2–3 millió lejt tesz ki az évi italforgalom, míg a könyv legjobb esetben 8–10 ezer lejt. Összehasonlításként azonban nem árt megjegyeznünk, hogy a szakértő és a helyi körülményeket gondosan mérlegelő szövetkezeti könyvellátással kimagasló eredményeket is lehet elérni. Csak a Hargita megyei szövetkezeti központ könyvforgalmi adataira hivatkozunk. Ez a Gyergyószentmiklós központtal működő részleg 1971–1973 közötti könyvforgalmát 1 194 300 lejről 2 369 300 lejre emelte; ez az egy főre eső könyvvásárlásban évi 5,61 lejről 11,09 lejre való emelkedést mutat. Ezekhez a számokhoz nem szükséges semmilyen kommentár.

3) Ha valakit meg akarunk ismerni és otthonában felkeressük, minden bizonnyal könyvtára az, amely sok mindent elárul róla. Számunkra

lényeges kérdés hogy *a falusi családok könyvei* milyen mértékben mutatnak utat a falusi ember lelkivilága, szellemi igénye és ízlése felé. Helyzetfelmérést végeztünk 1267 családban. A felállított mérték (legkevesebb 5 jó könyv) alapján *391 családban találtunk könyvállományt*. A falusi családok közel 30 százalékában tehát van valamelyes könyv. Ez az arány sokkal jobb, mint a falusi olvasók már említett 10, illetve 5%-a. Minden 100 falusi családból 30 – ez már valami.

A 391 család házi könyvtáraiban lévő könyvmennyiség részletező képe a következő:

5–10 könyv található a családok	40%-ánál
10–30	30%-.,
30–50	15%-.,
50 könyvnél több	15%-.,

Ez utóbbi csoportban egy család könyvállománya sem közelítette meg azonban a 100-at. A saját könyvvel rendelkező családok 80%-ában a könyv *nem a szülők, hanem az iskolás gyermekek* útján került be a családba. (Itt jelentkezik az oktatási rendszer fejlesztésének óriási hatása: a gyermek mint a család műveltségalkotó tényezője!) A falusi család kiskönyvtára ma iskolai könyvek, ajándék- és jutalomkönyvek formájában gazdagodik.

A *könyvek elhelyezésének módja* igen érdekesen mutat rá a könyv helyére *a család szellemi életében*. Ott, ahol még kezdetén tartanak a könyvek gyűjtésének és igen alacsony a család iskolai-kulturális színvonal, a könyveknek nincs meghatározott, kiszemelt helye. A felmérés alapján családi könyvtárnak minősített pár könyv konyhaszekrény tetején, ládában, fiókok alján, mindenütt szétszórtaan hever. Pl. a Szászrégen melletti Bátos községben egy elég jómódú falusi család otthonában a következő értéksorrendet találtuk: 1) televízió (mint a szoba díszé és legértékesebb darabja), 2) rádió (a falra erősített polcra kirakva), 3) a falon szegre akasztva egymás mellett két karóra (ezt csak vasárnap, amikor templomba mennek vagy a városba utaznak, használják), 4) 8 könyv, ebből 3 meséskönyv a konyhaszekrény fiókjában; 2 regény a szekrény tetején, és 3 népszerű kiadásban megjelent verskötet egy ruhásládában. Felületes szemlélőnek ez talán nem mond semmit. Ha azonban a falusi család, a mai átalakulóban levő család kulturális-szellemi értékrendjében beállott válságról beszélünk, akkor ez a prózainak tűnő kis momentum így is értelmezhető. Mi a régi és az új kultúra tárgyi elemeinek a sorsa falun? Ha eltekintünk a néprajzi kutatók és a falu pusztuló népművészetét felfedező turisták által keltett konjunkturális helyzettől, ezek a tárgyak a legtöbb esetben valahol a padlás, a kamara zugaiban hevernek, mert nincs már sem használati, sem szimbolikus értékük (szuszék, festett tányér, szapuló, guzsaly stb.). Mi a helyzet az új kultúra elemeivel és elsősorban a könyvvel? Sajnos nagyjából ugyanaz, mint a régi parasztkultúra tárgyi elemeivel. *Tehát: a réginak már nincs értéke, az újnak (könyv) még nincs értéke. Ez az a kritikus pont, amikor a régi és az új kultúra elemei a már és a még ellentmondásos helyzetébe kerültek.*

Ugyanakkor diadalmasan betört a falu szellemi életébe a rádió és a televízió. A rádió szól, még ha nem is figyelnek oda, a *tévét azonban*

már nézik. Változás falun, úgy látszik, a pszichofiziológia legmélyebb törvényeit fogja tömeglélektani jelenséggé átalakítani.

Az új kultúra irányába fejlődő tudatos magatartás és értékrend jeleit mutatják azok a családok, ahol már megtisztelő helyen van a könyv (tiszaszobában, kombinált-szekrény vitrinjében, vagy a toalett-tükör alatt lévő kis fiókos-polcos részeken). Ezeknek a családoknak az életében a könyv már részben a társadalmi-kulturális felemelkedés külső bizonyítéka. Előfordul az is, hogy rádöbbenünk: egyelőre még mutatóban vannak kitéve. Megvásárolták, hazahozták, elrakták szépen; az olvasás, a megismerés majd egy *későbbi folyamat* eredménye lesz. *De lényeges, hogy az első lépés a kultúra, az irodalom felé megtörtént. A könyvtartó falusi pedig minden bizonnyal átalakul olvasó emberré.*

4) A modern tömegkommunikációs eszközök térhódítása falun sokkal mélyebb, mint ahogy azt a felületes vizsgálat elárulhatná. Nem csupán a kulturális igények módosulásáról van szó. Ennél sokkal többről! A televízió, a rádió hatása módszeresen és napról napra szünteti meg a régi életmódra épülő parasztkultúra elemeit és alakítja ki (kezdetben lelki vágyakban, később konkrét elhatározásokban) a városi életstílus és kultúraigények átvételét. Kutatásunk meglepő eredménye ezen a téren mutatkozott meg: a falusi olvasó ma elsősorban nem a könyv útján, tehát nem a hagyományos gutenbergi úton, hanem elsősorban a modern tömegkommunikáció által kínált audio-vizuális lehetőség útján jut el a kulturális és irodalmi érdeklődés állapotába. Egyszóval *a könyv és az olvasó kapcsolatában jelentkezett egy új és forradalmi elem, a kép és a hang.* A televízió és a rádió nézője és hallgatója minőségileg egészen új helyzetben jut el az irodalmi érdeklődés világába. A televízió és a rádió irodalmi műsora oly nagy szolgálatot tesz és oly erős hatást fejt ki, hogy ezt feltétlenül figyelembe kell vennünk, s nem szabad az irodalmi érdeklődést, sőt magát az olvasás jelenségét is csupán a könyv és a hagyományos értelemben vett olvasó keskeny mezsgyéjére szorítanunk. Most már bátran állíthatjuk: a falusi ember és az irodalmi mű közé közvetítőnek beépülőben van a hang, kép, játék, mozgás, amely életeleven közelségbe hozza az író és mondanivalóját. A film, a televízió, a rádió, a színház irodalmi műsoraik hatása a könyvek elolvasása vagy visszautasítása felé is érvényesül. Megfigyeléseink alapján azt állíthatjuk, hogy ez a hatás intenzitásában a könyv helyettesítését is eredményezi, hiszen a látott-hallott színdarab, film, dramatizálás sokszor erőteljesebb hatással van az olvasóra, mint maga az eredeti mű. Valószínű azonban, hogy ez az olvasói kultúra és ízlés kezdeti stádiumával magyarázható. Hiszen minden kiforrott olvasó tudja, hogy semmi, de semmi nem adhatja vissza, nem teremtheti meg azt a közvetlen személyes emberi élményt és kapcsolatot az íróval és nekünk szóló üzenetével, mint maga *a mű és az olvasás.* S az olyan filmek, mint az *Egy magyar nábob*, az *Emberi színjáték*, a *Szép remények*; vagy színdarabok, mint a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*, *Úri muri*, *Egy lócsiszár virágvásárnapja* megtekintése után érezhető a Jókai-, Balzac-, Dickens-, Móricz-, Sütő-művek iránti érdeklődés hirtelen megnövekedése és aztán hirtelen megcsappanása. Felmérésünk idején pl. a *Pillangó* című film hódított olvasókat M. Charriére kalandos életregényének. (Itt most csak egy zárójelben szeretnénk megjegyezni, hogy ezért volna különös jelen-

tősége a tévé-műsorok és a könyvkiadás, illetve a falusi könyvtárosi szervező munka megfelelő összehangolásának.)

Miután végignéztük az irodalmi érdeklődést kielégítő források vidékét, végezetül csak annyit kellene még mindezekhez hozzátennünk, hogy még nem divat e források körül forgolódni. Magyarán: *a könyv még nem divat falun*. De a helyi előljárást képviselő személyek életmódja, kulturális magatartása, elsősorban a falusi értelmiség életvitelének kulturális-szellemi vonzóereje és presztízsértéke (a könyv és olvasás terén) lényegesen meggyorsíthatja a falu irodalmi műveltségének kialakulási folyamatát.

A falusi olvasó irodalmi érdeklődésének tartalma

Ezek után feltehetjük a kérdést: *Mit olvasnak Maros megye falvaiban?* A felmérés egyik részét képező 17 község (51 falu 387 személy) magyar nemzetiségű falusi dolgozói által 1976-ban olvasott könyvek kiértékelése során a következő műfaji megoszlás adódott:

Műfaj	Az olvasott könyvek száma	%
Szépirodalom (regény, vers, színmű)	702	60,0%
Mezőgazdasági szakirodalom (főleg állattenyésztés, kertészet, szőlészet)	338	29,5%
Társadalomtudományi-politikai művek (pártdokumentumok, politikai tömegkiadványok)	64	5,5%
Tudományos ismeretterjesztés (népszerűsítő irodalom)	58	5,0%
Összesen	1167	100,0%

A ténylegesen olvasott könyvek műfaji besorolása után foglalkozási kategóriák alapján vizsgáltuk meg a különböző tárgyú könyvek irányába megnyilvánuló érdeklődés megoszlását:

a) *Milyen könyveket szeret olvasni?*

(100 falusi dolgozó válasza)

	Szép-irodalom	Mezőgazdasági szakirodalom	Társadalom-tudományi művek	Tudományos ismeretterjesztő művek
Mtsz-földműves (mezei brigádtag)	11	5	2	4
Állattenyésztési dolgozó	13	41	3	7
Kertészeti-szőlészeti dolgozó	28	58	6	19
Traktorvezető-mezőgépez	39	83	9	27
Mtsz-brigádos	12	23	39	8
Mtsz-elnök	14	25	41	7
Agrártechnikus	61	96	19	38
Összesen	168	331	119	110

A fenti táblázat megoszlása érdekes összefüggést mutat ki a foglalkozási szerkezet hierarchiájában való részvétel, a szakmai tevékenységgel járó műveltség és a *szépirodalmi érdeklődés* között. Minél igénye-

sebb és racionálisabb munkatevékenységet fejt ki egy személy a mezőgazdaságban (pl. mezőgépész, agrártechnikus), annál magasabb az érdeklődési szintje a szaktudományi művek és az általános műveltségre való törekvést kifejező szépirodalom terén.

Az mtsz-brigádosok és mtsz-elnökök szakmai és általános műveltségi szintje (mint a fenti adatok is mutatják) csak nagyon kevéssel tér el az mtsz-dolgozók tömegének a szintjétől. Meggondolkoztató tény ez, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a mezőgazdaságban ma már elválóban van a fizikai és a szellemi munka. Kialakult a vezetők (brigádosok, elnökök) és vezetettek (mtsz-tagság) rétege. A mezőgazdasági munkát vezetők, irányítók formális kompetenciáját azonban sajnos nem támasztja alá megfelelő hozzáértést is biztosító szakmai és általános műveltségbeli törekvés! A hagyományos paraszti munkát végző mtsz-tagság magatartásával ellentétben viszont kiemelkedő a falusi traktorvezetők-mezőgépészek kulturális és szakmai érdeklődése.

A következő kérdéssel – *Mi készíteti ovasásra?* – az olvasói érdeklődés szakmai-foglalkozásbeli meghatározottságát, valamint a megkérdezett személyek motivációs struktúráját próbáltuk megismerni. Íme, 100 megkérdezett mezőgazdasági dolgozó válasza:

A válaszadó személy	Véleménye szerint a könyv			
	segít a munkában	kedvtelést nyújt	hozzájárul a művelődéshez	megóv az unatkozástól
Földműves (mtsz-tag)	7	78	4	11
Állatgondozó	56	38	11	23
Kertészeti-szőlészeti dolgozó	67	46	27	18
Mezőgépész-traktorvezető	89	49	61	2
Mtsz-brigádos, elnök	27	19	47	–
Agrártechnikus	100	71	18	–

A válaszadó személyek tetszés szerint egy vagy mind a négy lehetséges motivációs választ megjelölhették, és ennek alapján kaptuk meg a fenti eléggé kifejező (érdeklődést befolyásoló) motivációs megoszlást. Megjegyezzük, hogy a kedvtelésből olvasók kivétel nélkül a szépirodalomra vonatkoztatva konkretizálták motivációjukat.

Az 1976-ban elolvasott 702 szépirodalmi mű (100%) megoszlása a következő:

	Mű	%
Regény	639	91
Verskötet	28	4
Mese (folklór-feldolgozás)	21	3
Színmű	14	2
Összesen	702	100

A regény az összes szépirodalmi műfajok között uralkodó szerepet tölt be a falusi olvasók körében. A ténylegesen olvasott könyvek és elsősorban a szépirodalom műfajába tartozók megoszlásának objektív mérlegelése szempontjából azonban szükségesnek tartottuk még egy kér-

dés beiktatását: *A szépirodalom köréből milyen könyveket olvas legszívesebben?* Erre a kérdésre kapott válaszokban a válaszadó személyek foglalkozási és (iskolai végzettséghez) kötött beosztását is figyelembe vettük. Az eredmény a foglalkozási szerkezet és a szépirodalmi művek iránti érdeklődés összefüggéseit jelzi:

Foglalkozási csoportok	Műfajok				Klasszikus	Modern	Kortárs hazai
	Regény	Vers	Dráma	Egyéb			
Mtsz-földműves	88,2	2,3	–	9,5	84,8	9,1	6,1
Állatgondozó	90,9	1,1	–	8,0	81,2	8,8	10,0
Kertészeti, szőlészeti dolgozó	87,1	3,5	–	9,4	82,7	7,9	9,4
Traktorvezető, mezőgépesz	77,4	6,3	–	16,3	81,3	9,2	10,5
Mtsz-brigádos	83,9	1,9	–	14,2	82,9	7,0	10,1
Mtsz-elnök	86,1	2,3	–	11,7	92,8	3,2	4,3
Állategészségügyi technikus	66,9	7,6	1,1	24,4	52,8	37,2	10,0
Agrártechnikus	72,6	6,4	1,7	19,3	71,1	10,0	18,9
Agrármérnök	66,3	11,1	3,9	18,7	55,4	20,0	24,6
Állami gazdasági főmérnök, vezető	70,0	10,0	2,8	17,0	58,2	21,7	20,1

Amint a fenti táblázat eléggé összevont foglalkozási szerkezete is mutatja, a mai falusi társadalom egy erőteljes szakmai-iskolai és általános műveltségbeli tagozódáson keresztül fog majd belépni az általános homogenizálódás szakaszába. Egyelőre még ez a helyzet, sőt a differenciálódás (a mezőgazdaság gépesítése, racionalizálása kapcsán) erősebbnek ígérkezik az elkövetkező években. Minket azonban ennek a foglalkozási megoszlásnak most nem a társadalmi, hanem az irodalomszociológiai jelentősége érdekel. A fenti foglalkozási szerkezetre épülő irodalmi érdeklődés három, alapjában jól elkülöníthető csoportra osztható: a) mtsz-földműves, állattenyésztő, -gondozó, kertészeti-szőlészeti munkások, valamint mtsz-brigádosok és -elnökök, b) a mezőgazdaságban dolgozó közép-kaderek és c) a felsőfokú végzettségű agrárszakemberek. Az a) csoport a regény és általában a klasszikus irodalom iránt érdeklődik, a vers és dráma, mint látjuk, figyelembe nem vehető mennyiség ennél a csoportnál. A b) csoport megoszlása valamivel kiegyenlítettebb, itt már jelentkezik az ízlés változatossága. A legkifejezőbb azonban a c) csoport, amelyben a tagok érdeklődése a modern, a klasszikus és a hazai kortárs irodalom felé már önmagában is a tudatos választás jele. Ezzel kétségtelenül igazolódik az a tétel is, hogy a magasabb kulturális szint, a magasabb műveltség egyben a magasabb irodalmi érdeklődés és kifinomultabb ízlés feltétele.

Igen megdöbbentő jelenség a hazai kortárs magyar irodalom iránti gyenge (6,1) érdeklődés a mezőgazdasági dolgozók tömegét képező mtsz-földművesek körében. Valamivel jobb a helyzet az agrár szakemberek csoportjában. Úgy látszik, a kortárs irodalom világa, formája, nyelve, stílusa inkább megközelíthető a magasabb műveltségű és iskolázottságú olvasók számára, mint az egyszerű földművesnek.

A negatív előjelű ellenőrző kérdésre: *Miért nem akar mai szépirodalmat olvasni?*, legfőképpen az a válasz hangzott el, hogy „nem érthető”. Az egyszerű, többnyire 4–5 elemi iskolai végzettségű parasztember gondolkodásában, képi és nyelvi világában (legalábbis az adott válaszok alapján) nagyon nehezen tud fogódzót találni a modern regényirodalom, de általában minden modern kísérletezésre alapuló szép-

irodalmi írás. Ezért fordul szívesebben a falusi olvasók e csoportja, ha már mindenáron olvasni akar, Jókai vagy ha lehet, még szívesebben valamilyen könnyű, sekélyes színvonalú kalandregény felé.

Tanulságos a teljesen negatív válaszok indoklása is:

Nincs erre időm	90%
Fáradt vagyok	60%
Nem értem	20%
Egyáltalán nem szeretek olvasni	10%

Az olvasóréteget kitevők 90%-a múlt századi magyar klasszikus írók nevét és műveit tudja idézni, a mai kortárs írókat alig vagy egyáltalán nem ismeri. (Kivételt képez Makfalva, ahol az 1976 nyarán rendezett irodalmi találkozó során szép számmal vettek részt helybeli falusiak is, és ezek már Király László, Kiss Jenő, Horváth István, Hajdu Győző, Sütő András nevét úgy ejtik ki, mintha falujukbéli jól ismert személyekről volna szó. Ez már mindenestre biztató jel.) Marad azonban a szomorú tény, hogy minden 100 olvasó közül csak 8–9 olvas ma élő kortárs írótól.

A mintafelvétel tagjai által 1976-ban olvasott és megjelölt könyveket a következőképp csoportosítottuk: I. Klasszikus magyar irodalom, II. Világirodalom és III. Hazai (kortárs) magyar irodalom.

I. Az 1976-ban olvasott klasszikus magyar irodalom művei

Sorrend	Szerző	Gyakorisági szám	Az olvasott művek címe	Az olvasók száma
1.	Jókai Mór	117	Az arany ember	37
			Egy magyar nábob	30
			A kőszívű ember fiai	12
			És mégis mozog a föld	10
			A lőcsei fehér asszony	10
			Szegény gazdagok	8
			Fekete gyémántok	7
			A névtelen vár	2
			Gazdag szegények	1
			2.	Mikszáth Kálmán
			Különös házasság	15
			Elbeszélések	13
			A Noszty fiú esete Tóth Marival	10
			Beszterce ostroma	8
			Beszélő köntös	4
3.	Gárdonyi Géza	43	Egri csillagok	31
			A láthatatlan ember	8
4.	Móricz Zsigmond	41	Isten rabjai	4
			Légy jó mindhalálig	28
			Sárarany	9
			Betyár	4
5.	Arany János	27	Toldi	19
			Költemények	8
6.	Petőfi Sándor	19	Költemények	19
7.	Kemény Zsigmond	17	Zord idők	11
			Rajongók	5
			Özvegy és leánya	1
8.	Eötvös József	15	A falu jegyzője	13
			Magyarország 1514-ben	2

II. Világirodalom

Sorrend	Szerző	Gyakorisági szám	Az olvasott művek címe
1.	J. Verne	31	Kétévi vakáció A rejtelmes sziget 80 nap alatt a föld körül
2.	L. Tolsztoj	29	Háború és béke Anna Karenina
3.	A. J. Cronin	18	Réztábla a kapu alatt
4.	E. Bronte	13	Üvöltő szelek
5.	D. Defoe	11	Robinson Crusoe

Ezenkívül 10-es gyakorisági szám alatt említik a következő műveket: V. Hugo: A párizsi Notre-Dame, A nyomorultak; G. de Maupassant: Egy asszony élete; Al. Dumas: Fekete tulipán; E. Hemingway: Akiért a harang szól, Búcsú a fegyverektől; Salinger: Zabhegyező; Saint-Exupéry: A kis herceg; W. Shakespeare: Romeo és Júlia; M. V. Solohov: Csendes Don.

A világirodalomból vett olvasmányok nagy része is azt tanúsítja, hogy a falusi közönség általában a regény, a kalandos és romantikus történet iránt érdeklődik. A világ, amely ezekben feltárul, idegen tőle, bennük elsősorban az érdekességet, a regényességet, az izgalmat keresik. Itt említjük meg, hogy ma már a könyvsiker a falusi olvasó horizontjáig menően érezteti hatását. Egy 1976-os felmérésben például az első helyezést H. Charrière Pillangó című könyve érte el.

III. A hazai szerzőktől 1976-ban olvasott könyvek gyakorisági sorrendjét a következő táblázat tünteti fel (műfaji besorolás nélkül):

Sorrend	Szerző	Gyakorisági szám	Az olvasott művek címe	Az olvasók száma
1.	Sütő András	70	Anyám könnyű álmot ígér Rigó és apostol	59 11
2.	Tamási Áron	66	Ábel A bölcső és környéke	46 10
3.	Dávid Gy.–Mikó I.	49	Petőfi Erdélyben	49
4.	Vita Zsigmond	31	Jókai Erdélyben	31
5.	Huszár Sándor	28	Esős délutánok a Tarka Ökörben	28
6.	Szilágyi István	11	Kő hull apadó kútba	11
7.	Fodor Sándor	9	Büdösgödör Krónika	5 4
8.	Bálint Tibor	8	Zokogó majom	8
9.	Veress Zoltán	5	Szeptember	5
10.	Gáll Ernő	4	Tegnap és mai önismeret	4
11.	Hajdu Zoltán	3	Versek	3
12.	Kiss Jenő	3	Versek	3
13.	Szabédi László	3	Versek	3
14.	Horváth István	3	Versek	3
15.	Szemlér Ferenc	3	Versek	3
16.	Gellért Sándor	3	Versek	3
17.	Horváth Imre	3	Versek	3
18.	Szilágyi Domokos	3	Versek	3
19.	Herédi Gusztáv	2	Késő bánat	2

A fenti táblázatban feltüntetett művek és szerzők sorrendje – hangsúlyozzuk – nem minőségi, hanem mennyiségi viszonylatokat, *olvasásstatisztikai gyakoriságot* fejez ki!

A fent jelzett olvasási gyakorisággal kapcsolatosan nem szándékszunk semmilyen ítéletet alkotni. Két ok miatt. Először is, mert *nem a műbefogadás* kérdése, hanem ennek *társadalmi dimenziói* érdekelnek. Másodsor, mert a falusi olvasók esetében valójában nem beszélhetünk kiválasztásról, ők többnyire a kéznél levő, tehát a faluba eljutó, vagy a szó szoros értelmében a polcon a könyvtáros keze ügyébe kerülő könyveket viszik haza olvasásra. A könyvek kiválasztása, az ízlés és értékelés, de általában az egész műbefogadás kérdése olyan bensőséges – nemcsak szociológiai, hanem irodalomlélektani – megközelítést is igényel, amelyre kutatásaink alapján nem vállalkozhattunk.

*

Felmérésünk adatainak közzétételével csupán az első lépést tettük meg a mai falu irodalmi műveltségének megismerése irányában. Kétségtelen, empirikus adatgyűjtésre, konkrét szociológiai kutatásra van itt szükség. De az empiria bármennyire is az élet valóságát tárja fel, még nem mutatja meg a konkrét helyzetelemzésből kikövetkeztethető általános, elvi, elméleti összefüggéseket.

A romániai magyar kultúra összefüggésrendszerén belül az irodalom és elsősorban *a szépirodalom társadalmi kihatásait* próbáltuk felkutatni a közösségi életünk gerincét alkotó földműves nép szellemi életében. E réteg társadalmi és össznézetiségi súlya, gazdasági szerepe eléggé feltárt terület. Irodalmi műveltségének megismerésével, a könyv és az olvasás dimenzióiban, átfogó méretekben még adósak vagyunk. Pedig a könyv nyelvünk, kultúránk nélkülözhetetlen része, közösségi önismertünknek, kultúránk megújulásának forrása. Nem közömbös, hogy mennyiben tudatosodik e kettős funkció társadalmunk minden rétegében.